

ISSN: 1309 4173 (Online) 1309 - 4688 (Print)
Volume 4 Issue 3, p. 69-82, October 2012

Sömürgecilik Kışkacında Afganistan *Afghanistan: Under Colonial Grapple*

Kubilayhan ERMAN
Ankara Üniversitesi

Öz

Afganistan 1919 yılındaki III. İngiliz-Afgan Savaşının ardından uluslararası ilişkilerde İngiltere'nin vesayetinden kurtulmuş ve sonrasında diplomatik olarak Sovyet Rusya'ya yaklaşmıştır. Afganistan'ın 1930'lardan sonra tarafsız ve bağlantısız bir politika sürdürmesinden dolayı, Batı'nın bu ülkeye ilgisi düşük düzeyde seyretmiştir. Sovyetler Birliği'nin 1979'daki askeri müdahalesinden sonra dünyanın daha çok ilgisini çekmiş olan Afganistan, hâlâ uluslararası gündemin önemli konularından biri olmaya devam etmektedir. O zamandan beri işgal, iç savaş ve çatışmalara sahne olan Afganistan günümüzde siyasi ve ekonomik istikrara ihtiyaç duymaktadır. Afganistan'da istikrarın sağlanması için, kargaşaya sebep olan dış güçlerin önerilerinin yanı sıra, Afganistan'ın sosyal yapısından kaynaklanan merkezi hükümet ve mahalli güç grupları arasındaki hassas ilişkiler ve bu mahalli güçlerin görüşlerinin de dikkate alınması bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmada tarihsel arka plan çerçevesinde, ilk olarak Afganistan'ın coğrafi ve sosyal açıdan içe kapanması incelenmiş; müteakiben hâlâ çözümlenmemiş bir mesele olan, merkezi hükümet ve mahalli güç grupları ilişkisi ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Afganistan, Sovyetler Birliği, ABD, İngiltere*

Abstract

After the Third Anglo-Afghan War in 1919, Afghanistan got rid of Britain's custody on international relations and diplomatically approached the Soviet Union. Because Afghanistan launched a neutral and non-aligned policy in the 1930s, Western interest in this country remained minimal. The Soviet military invasion of Afghanistan in 1979 drew the world's attention to Afghanistan and ever since Afghanistan has become one of the major issues in international politics. Since 1979, Afghanistan has been a theater of occupation, civil war and conflicts, and in need of political and economic stability. Creating stability in Afghanistan requires consideration of not only the recommendations of external forces that caused the chaos but also the views of local powers with a consideration of the social structure between the central government and the local powers. This article initially covers the historical background of Afghanistan's geographical and social seclusion. Then, it examines the unresolved power struggle between the central government and the local powers.

Key Words: *Afghanistan, Soviet Union, United States, Britain*

GİRİŞ

Farklı kültürlerin hem coğrafi hem de tarihi olarak kesiştiği bir bölgede yer alan Afganistan¹, Ön Asya bütünüünün de bir parçasıdır.² Belki de bu özelliğinden dolayı Afganistan ve Afganlar çok eskiden beri birçok tarihçi ve seyyahın kitaplarına konu olmuştur. Örneğin *Herodot Tarihi*'nde "Baktria" ve "Paktia" gibi yer isimlerinden ve bu bölgelerin halklarından sıklıkla bahsedilmektedir.³ *Mukaddime*'de Afganistan coğrafyası ile ilgili bilgiler verilirken⁴ *Mahzen-i Afgani*'de, Afganların (Pathanlar) soy kökenleri açıklanmıştır.⁵ *Tarih-i Yemini*'de ise ilk defa "Afganlar"dan Gazneliler ile ilişkili olarak bahsedilmiştir.⁶ Babür Şah, Hatıratı'nın büyük bir bölümünde Afganistan'dan söz etmiş⁷, İbn Battûta⁸, Mesudî⁹ gibi seyyahlar eserlerinde Afganistan'a yer vermişlerdir. Ünlü Osmanlı Amiralisi Seydi Ali Reis de Hindistan'dan Buhara'ya geçerken müşahede ettiği Afganistan ile ilgili izlenimlerini *Mir'at-ül Memalik* adlı eserinde kayda geçirmiştir.¹⁰

"Kendi coğrafyasının kurbanı"¹¹ ya da "İmparatorluklar Mezarlığı"¹² gibi pek çok farklı sıfat yakıştırılan Afganistan'da, ne MÖ. III. yüzyılda Makedonyalı İskender, ne de yirmi üç asır sonra Brejnev döneminde askeri gücünün doruğuna ulaşan Sovyetler Birliği uzun süreli bir hâkimiyet kurabilmiştir. Gerçekten de Afganistan toprakları birçok milletin gelip geçtiği, izler bıraktığı ancak kalıcı olamadığı bir coğrafyadır. Nitekim bu bağlamda, ABD Başkanı Barack Obama, Osama bin Laden'in öldürülmesinden sonra 2011 yılı Haziran ayında yaptığı konuşmasında, ABD'nin Afganistan'daki hedeflerine ulaştığını, bu ülkedeki mevcut durumun kendileri için artık bir terörist tehdit arz etmediğini açıklamıştır. Ayrıca 2001 yılından bu yana Afganistan'da bulunan ABD askeri birliklerinin, 2011 yılı sonundan itibaren çekilmeye

¹ Gérard Chaliand, **Report From Afghanistan**, New York, Penguin Books, Paperback Edition, 1982, s. 13.

² L. Ligeti, **Bilinmeyen İç Asya**, Çev. Sadrettin Karatay, Ankara, Türk Dil Kurumu, 1998, s. 13.

³ Herodotus, **Tarih**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 5. B., İstanbul, 2006, s. 84, 260, 263, 312, 378, 446, 540, 541, 667, 741.

⁴ İbn-i Haldun, **Mukaddime**, C.1., Onur Yayınları, Çev. Turan Dursun, s. 178, 192.

⁵ Neameatullah, **History of Afghans** (Mahzen-i Afghani, 1609-1611), çev. Bernhard Dorn, Princeton University Library, 1829, s. 38.

⁶ El Utbi, (Abu al-Nasr Muhammad ibn Abd al-Gabbar al-Utbi), **Tarih-i Yemini**, (El yazma Nüshasının tercümesi), çev. A.R. Yelgar, 19.?, s. 12, 151, 224.

⁷ R.R. Arat, **Baburnâme, "Babur'un Hatıratı"**, 2.B., Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1985, s. 199.

⁸ Ebû Abdullah Muhammed İbn Battûta Tancî, **İbn Battûta Seyahatnâmesi**, Çev. A. Sait Aykut, İstanbul Yapı Kredi Yayınları, 1.B., 2005, s. 374.

⁹ Mesudî, **Murûc ez- Zeheb** (Altın Bozkırlar), İstanbul, Selenge Yayınları, Çev. D. Ahsen Batur, 2004, s. 32.

¹⁰ Sidi Ali Reis, **The Travels and Adventures Of The Turkish Admiral**, (Mir'at-ül Memalik) Çev. A Vambéry, London, Luzac & Co., 1899.

¹¹ William Maley, Afghanistan, "An Historical and Geographical Appraisal", **International Review of the Red Cross**, Vol. 92, No. 880, December 2010, s. 859, <http://www.icrc.org/eng/assets/files/review/2010/irrc-880-maley.pdf>, Erişim Tarihi: 11.05.2012.

¹² Bu tabir birçok yazar ve araştırmacı tarafından kullanılmıştır; Bkz: David Isby, Afghanistan: **The Graveyard of Empires**, Pegasus Books LLC, New York, 2010.

başlayacağını ve güvenlik sorumluluğunun Afganistan'a devredileceği 2014 yılında ise çekilmenin sona ereceğini dünyaya duyurmuştur.¹³

Afganistan sömürge dönemindeki büyük güçlerin baskılarına maruz kalmasına rağmen, emperyalist kültürlendirmelerden etkilenmeyen nadir ülkelerden biridir. Bu dönemden daha geriye gidildiğinde, Afganistan'da kalıcı olan asıl kültürel değişiminin 7. yüzyılda bu topraklara ulaşan ve yayılarak benimsenen İslamiyet ile gerçekleştiği görülmektedir. Hatta Afganistan, Gazneli Mahmut liderliğinde, İslam inancının Hindistan topraklarına götürüldüğü bir köprü vazifesini de yerine getirmiştir.

Gerçekten de Afganistan tarihsel süreçte; ekonomik-ticari faaliyetler ve kültür aktarımı bakımından bir köprü, MÖ. II. yüzyılda İskit seferleri¹⁴ de dâhil olmak üzere pek çok kavmin Hindistan'a yaptığı askeri seferleri için bir üs bölgesi, 19. yüzyılda Rusya İmparatorluğu ve Britanya Krallığı arasında Asya'da yaşanan güç ve hâkimiyet mücadelesinde, diğer adıyla "Büyük Oyun"da tampon devlet işlevini görmüştür. Ancak zamanla coğrafî, sosyal ve tarihi şartlar Afganistan'ı kapalı bir ülke haline getirmiştir.

SÖMÜRGEÇİ DEVLETLER VE AFGANİSTAN'IN İÇE KAPANIŞI

Tarihi "İpek Yolu" Afganistan topraklarından geçer. Babür Şah, hatıratında Kandahar ve Kabil'in Afganistan'ın en önemli ticaret merkezleri olduğundan bahseder.¹⁵ Bu tespit, İpek Yolu'nun henüz ekonomik ve kültürel önemini yitirmediği 16. yüzyılın hemen başında yapılmıştır. Gerçekten de sadece bu iki şehir değil, Afganistan topraklarının Türkistan'a yakın diğer şehirlerindeki canlılık ve refah da o günlerden kalan seyahatnamelerde dile getirilir.

Ancak 15. yüzyılda Avrupa'da denizciliğin teknik ve kapasite olarak gelişmesi, buna bağlı olarak Avrupalı kralların teşvik ettiği emperyalist maksatlı keşiflerin başarıları, İpek Yolu üzerindeki pek çok ülke gibi Afganistan'ı da olumsuz etkilemiştir. Vasco da Gama'nın 1498 yılında üç gemiyle Portekiz'den yola çıkarak Hindistan kıyılarına ulaşması ile tespit ettiği rota, Avrupalılar açısından Hindistan ve Çin ile karadan bağlantı sağlayan İpek Yolu'na nazaran, daha güvenli ve daha çabuk ulaşım imkân sağlayan bir deniz yolu alternatifi ortaya çıkarmıştır. Bu durum İpek Yolu'nun önemini azaltırken, coğrafî terminolojide "kapalı devlet" olarak nitelenen Afganistan'ın ve Afgan toplumunun içe kapanmasının ilk safhasını başlatmıştır. Bu sürecin dördüncü ve son safhası 20. yüzyıla kısa bir süre kaldığında gerçekleşecektir.

İçe kapanmanın ikinci safhası, İngiltere Kraliçesi'nin emriyle 1613 yılında kurulan İngiliz Doğu Hint Şirketi'nin,¹⁶ Yedi Yıl Savaşları (1756-63) sonunda İngiltere'nin Kuzey Amerika'yı Fransa'nın alarak, askeri ve siyasi olarak Hindistan'a hükmedecek yetkinliğe ulaşması ile ilintilidir. Böylelikle, hem kuzeyden gelerek Afganistan topraklarında hâkimiyet

¹³Mark Landler, Helene Cooper, "Obama Will Speed Pullout From War in Afghanistan", **New York Times**, <http://www.nytimes.com/2011/06/23/world/asia/23prexy.html?pagewanted=all>, June 22, 2011, Erişim Tarihi: 11.05.2012.

¹⁴V.V. Barthold, **Orta Asya, Tarih ve Uygarlık**, Çev. D. Ahsen Batur, Selenge Yayınları, İstanbul, 2010, s. 21.

¹⁵R.R. Arat, a.g.e., s. 139.

¹⁶Y. Hikmet Bayur, **Hindistan Tarihi**, Cilt III, 2.B., Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1987, s. 75.

kuran kavimler, hem de Afgan kabilelerinin oluşturduğu küçük devletçikler için Hindistan istikameti neredeyse kapanmış olur.

Üçüncü safha ise Rusya tarafından başlatılmıştır. 1856 yılında yaşadığı Kırım savaşı yenilgisi ile güneye doğru, Balkanlar ve Anadolu'ya yayılması engellenen Rusya, yüzünü Orta Asya'ya çevirmiştir. Rusya, Hokand Hanlığına ait Sırderya üzerindeki Akmescit kalesini 1853 yılında aldıktan sonra adım adım ilerleyerek, Türkistan'daki Türk devletleri Hokand, Buhara ve Hive hanlıklarını neredeyse çeyrek yüzyıl içerisinde ele geçirmiştir.¹⁷ Böylelikle Afganistan, Rusya'nın kuzey sınırlarına kadar gelmiş olması sonucu, hem bu ülkenin tehdit alanına girmiş¹⁸ hem de Hindistan'daki İngiltere'den başka, diğer bir güçlü devlet tarafından kesin ve kalıcı olarak sınırlandırılmıştır.

Bu dönemde gerçekleşen ve Afganistan'ın batı sınırlarının belirlenmesi ile sonuçlanan diğer bir olay ise, İran'daki Acar Hanedanından Nasreddin Şah'ın 1856-1857 yılındaki Herat'ı alma girişimi ile yaşanmıştır. Afgan emirine yardım eden İngiltere tarafından bu girişim engellenmiş, İran aynı yıl İngiltere ile yaptığı Paris Anlaşması hükümleri gereği, başta Herat olmak üzere Afganistan toprakları üzerindeki hak iddialarından vazgeçmiştir.¹⁹ İran bu anlaşma ile Afganistan'ın bağımsızlığını tanıırken, İngiltere İran'ın komşuları ile olan sınırlarının çizilmesinde söz sahibi olmuştur. İran 1881 yılında Sistan Eyaleti'nin yarısını Afganistan'a iade etmiştir.²⁰

Dördüncü safha yine İngiltere ile ilgilidir. 1878-1880 yılları arasında devam eden II. İngiliz-Afgan savaşının sonunda, Afganistan hem Hayber geçidi ve onun güneyinde kalan topraklarını, hem de dış politika özgürlüğünü kaybetmiştir.²¹ İngiltere, yabancı herhangi bir gücün müdahale etmesi durumunda Afganistan'ın "korunması" görevini üzerine almıştır. Ancak bu koruma görevi, Afgan emirinin dış ilişkiler konusunda Britanya hükümetinin "tavsiyelerine" kesin olarak uyması şartıyla sağlanacaktır. Bu husus İngilizlerle yaptığı anlaşmada Abdurrahman Han'a nazikçe bildirilmiş ve 1893 yılında İngiliz diplomat Mortimer Durand tarafından tekrar hatırlatılmıştır.²²

Aynı yıl Durand tarafından çizilen Afganistan-Hindistan sınırı, Afganistan'daki Peştunlar ile etnik akrabaları Pathanları birbirinden ayırmıştır.²³ İngiltere'nin "hakemlik" yapmak suretiyle, Pathan kabilelerinin ve onların yaşadığı bölgenin kontrolünü eline aldığı, ancak daha ilk günden itibaren Afgan tarafında on yıllarca itiraz ve huzursuzluk sebebi olan²⁴

¹⁷ Akdes Nimet Kurat, **Rusya Tarihi**, Ankara Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1948, s. 349, 350, 351.

¹⁸ Mustafa Kafalı, "Kader Hattı", **Yeni Düşünce Dergisi**, Sayı 3, 15 Haziran 1981, s. 335.

¹⁹ Dilip Hiro, **Iran Under the Ayatollahs**, Routledge & Kegan Paul Inc., USA, s. 294; Lawrence H. Dawson, **Historical Allusions: A Concise Dictionary of General History**, Great Britain, W. M. Brondson & Son Ltd., s. 146.

²⁰ **Historical Dictionary of European Imperialism**, Editor: James Stuart Olson, Robert Shadle, USA, Greenwood Press, 1991, s. 314.

²¹ Y. Hikmet Bayur, a.g.e., s. 451.

²² "Letter from Sir Mortimer Durand to Ameer Abdul Rahman Khan", Kabul, November 11, 1893, <http://www.khyber.org/pashtohistory/treaties/mortimerletter.shtml>, Erişim: 04.05. 2012.

²³ Gérard Chaliand, **Report From Afghanistan**, New York, Penguin Books, Paperback Edition, 1982, s. 1.

²⁴ **The Durand Line: History, Consequences and Future**, Report of a Conference Organized in July 2007 by the American Institute of Afghanistan Studies and the Hollings Center in Istanbul, Turkey, November 2011, http://www.bu.edu/aias/reports/durand_conference.pdf, Erişim Tarihi: 04.05. 2012.

bu oldu bitti, Emir Abdurrahman'da ziyadesiyle hayal kırıklığı yaratmıştır.²⁵ O dönemde Afganistan ve Hindistan (şimdi Pakistan) arasında "Durand Hattı"nın çizilmesi, iki ülke arasındaki sınırın belirlenmesi ötesinde, en başta "Peştunistan" meselesi olmak üzere günümüze de yansıyan pek çok sorunun kaynağını teşkil etmiştir.

Emir Abdurrahman Afganistan'ın güçlü devletler arasındaki bu edilgen durumunu, "iki değirmen taşı arasında buğday tanesi" ve "iki aslan arasında bir keçi" tabirleri ile ifade etmiştir.²⁶ Siyasi olarak diğer devletler tarafından sınırlandırılan Afganistan'ın, ilk Afgan devletinden itibaren merkezdeki iktidarların uyguladığı iç politikalar ve Afgan toplumsal yapısının özellikleri tarafından da sınırlandırıldığı, bu durumun ise ülkenin kırılganlığını artırdığı görülmektedir.

AFGANİSTAN'DA DEVLET VE YEREL OTORİTE İLİŞKİLERİ

Afganlar, bugünkü Afganistan topraklarında 18. yüzyıla kadar bağımsız siyasi bir birlik kuramamışlardır. Bu nedenle, Galzay sülalesinden Mir Veys'in ilk devlet kurma girişimi ve daha sonra Dürranilerden Ahmet Şah'ın iktidarı ele geçirmesine kadar Afganistan'da hüküm süren Çağatay Devleti, Timur Devleti, Türk-Hint hükümdarları ya da Safevilerin tabiyetinde yaşamak durumunda kalmışlardır.²⁷ Ancak Nadir Şah Afşar'ın ölümü üzerine, siyasi ve askeri dehası ile genişlettiği devletin batı kısmı Acar hanedanına kalacak, Ceyhun Nehri'nin güneyinde yer alan doğu kısmında ise Afganların egemenliğinde bir devlet kurulacaktır.²⁸

Devlet ve yerel otoritelerin iktidar ilişkileri ve siyasi güç paylaşımı açısından bakıldığında, Nadir Şah'ın komutanlarından biri olan Ahmet Şah Dürrani'nin 1747 yılında kurduğu Afgan devleti, yerel otoritelerin merkezi otoriteye gevşek bağlarla bağlandığı "feodal federalizm" şeklinde bir birlik niteliğini almıştır.²⁹ Merkezde bir devlet kurulmuş ancak yerel otoritelerin özerkliklerine dokunulmamıştır. Ahmet Şah ve oğlu Timur Şah, iktidarlarını ülke genelinde yaymak amacıyla daha ileri gidip katı merkezîyetçi bir yönetim kurmayı denememişlerdir.

Bu girişim 1880 yılında Afgan tahtına çıkan Emir Abdurrahman tarafından gerçekleştirilmiştir. Barakzay sülalesine mensup olan Emir Abdurrahman 1839 yılında Afganistan'da Barakzay hanedanını kuran Dost Muhammed'in torunudur.³⁰ Emir Abdurrahman, Dost Muhammed'in I. İngiliz-Afgan Savaşı'ndan (1839-1842) sonra iktidara gelişine benzer şekilde, II. İngiliz-Afgan Savaşı'nın (1878-1880) ardından Afgan iktidarını İngilizlerden teslim almış ve ülke içi düzenlemelere yoğunlaşmıştır.

²⁵ Louis Dupree, **Afghanistan**, 3rd Printing, New Jersey, Princeton University Press, 1980, s. 429.

²⁶ Bkz. Anthony Arnold, **Afghanistan, the Soviet Invasion in Perspective**, India, Hoover Press Publications, 1985.

²⁷ Longworth Dames, "Efganistan", **İ.A.** (İslam Alemi Tarih, Coğrafya, Etnografya ve Bibliografya Lügati), 4. C., İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Basımevi, 1993, s. 140.

²⁸ Y. Hikmet Bayur, a.g.e., s. 49, 50.

²⁹ John C. Griffiths, **Afghanistan**, First Publishing, London, Pall Mall Press, 1967, s. 14.

³⁰ Stephen Wheeler, **The Ameer Abdurrahman**, New York, Frederick Warne & Co., 1896, s. 18, 22.

Lord Curzon'a göre Emir Abdurrahman, dünyanın en kavgacı halkını güç, silah ve acımasızlıkla dize getirerek otoritesine yönelik tüm tehditleri ortadan kaldırmıştır.³¹ Emir Abdurrahman, kuzeydeki Özbek Hanlığı'nın, merkezdeki Hazaraların ve doğudaki Kâfiristanlıların mahalli özerkliklerine son vererek başladığı Afganistan'ın yeniden fethinde,³² aldığı idari tedbirlerle de gücünü pekiştirmiştir. Kendine sadık kişileri eyalet valileri olarak atamış, ancak kurduğu haber alma sistemi ile atadığı bu valileri de denetim altında tutmuştur. Valiler kabile gücünü kırmada önemli rol oynamışlar ve böylelikle merkezi otoritenin kontrolündeki vilayet yönetimleri kabile otoritelerinin yerini almaya başlamıştır.

Ülke dâhilinde katı uygulamaları ile dikkati çeken Emir Abdurrahman zamanında, dış politika açısından İngiltere güdümüne girilmiş ve bu edilgen dönem 1919 yılına kadar devam etmiştir. Bu tarihte Amanullah Han, suikasta kurban giden babası Habibullah Han'ın yerine geçince, ülkesinin tüm diğer devletler gibi iç işlerinde olduğu kadar dışişlerinde de eşit ve bağımsız olduğunu ilan etmiştir. Bu siyasi irade beyanı, III. İngiliz-Afgan savaşı sonunda 1919 yılında yapılan Ravalpindi Anlaşması ile hukuki bir zemine oturmuş ve İngiltere Afganistan'ın bağımsızlığını kabul etmiştir.³³

Amanullah Han iktidarında (1919-1929), uzun yıllar süren diplomatik yalıtılmışlığın ardından İngiltere, Rusya ve İran dışında, Afganistan'ın diğer birçok ülke ile diplomatik temas kurma çabaları yoğunlaşır. Öte yandan bu dönem, bir nevi "diplomatik seferberliğin" ve Batı normlarına uygun modernleşme çalışmalarının başlatıldığı ancak tamamlanamadığı, radikal fakat başarısız bir reform dönemidir. Amanullah Han'ın Batı tarzı yenilikleri yürürlüğe koymadaki aceleci ve katı tavrı başarısızlığın başlıca sebebi olarak görünmekle birlikte, reform politikalarının kurumsal altyapısının sağlanamaması, kendisi o toplumun bir ferdi olmasına rağmen, Afganistan gerçeklerini ve kapalı toplumsal yapısının reaksiyoner eğilimlerini göz ardı etmesi başarısızlığın daha geniş bir zeminini oluşturmaktadır.

Kabile liderlerinin imtiyazlarını iptal etmesi³⁴ ile tepkiyi üzerine çeken Amanullah Han'ın, 1928 yılında yurt dışı seyahatinden döndükten sonra yenileşme çalışmalarını sürdürmesi, tutucu çevrelerdeki hoşnutsuzluğu artırmıştır. Sonuçta merkezi hükümete karşı, Hayber geçidine yakın sınır boylarında Şinvari ve Hokyani aşiretleri ayaklanmıştır.³⁵ Yabancı devletlerin ajanları tarafından da istismar edilen bu isyan, Amanullah Han'ın Ocak 1929'da tahttan feragat etmesi ve isyancıların lideri Beççe-i Saka'nın Afganistan yönetimini zorla ele geçirmesi ile sonuçlanmıştır.³⁶ Tacik kökenli Beççe-i Saka'nın bir yıla varmayan ve devlet kurumlarının işlemediği iktidarına ise Paris Büyükelçiliği görevinde bulunan Afganistan eski Savunma Bakanı General Muhammed Nadir tarafından son verilmiştir.³⁷

³¹ Lord Curzon, **Tales of Travel**, New York, George H. Doran Company, 1923, s. 59.

³² Ludvic Adamec, **Historical Dictionary of Afghanistan**, USA, Scarecrow Press, Inc., 4th Edition, 2012, s. 6.

³³ Y. Hikmet Bayur, a.g.e., s. 530, 531, 532.

³⁴ Abdul Sabahuddin, **History of Afghanistan**, First Edition, New Delhi, Global Vision Publishing House, 2008, s. 80.

³⁵ Y. Hikmet Bayur, a.g.e., s. 601.

³⁶ Abdülvehab Tarzi, "Efganistan", **İ.A.** (İslam Alemi Tarih, Coğrafya, Etnografya ve Bibliografya Lügati), 4. C., İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Basımevi, 1993, s. 173, 174; Abdul Sabahuddin, **History of Afghanistan**, First Edition, New Delhi, Global Vision Publishing House, 2008, s. 81.

³⁷ Y. Hikmet Bayur, a.g.e., s. 605.

Amanullah Han'ın yaşadıklarından ders alan Muhammed Nadir Şah'ın iktidarı döneminde, mahalli liderlerin özerkliği, anayasal garantiler çerçevesinde 1931 yılında tanınmış ve bu sistem 1953 yılında Muhammed Davud Han'ın başbakanlık görevine gelişi ile başlayan reformlar dönemine kadar herhangi bir tehditle karşılaşmadan devam etmiştir.

Afganistan örneğinde “kapalı toplum” tanımlaması ele alındığında; hem geçirgenliği olmayan toplumsal sınırlar nedeniyle dışarıyla etkileşimi az olan sosyal gruplar akla gelmekte, hem de toplumun değişimlere kapalı olma özelliği ön plana çıkmaktadır.³⁸ Kendisine sunulan ya da dayatılan değişimleri, varlığına karşı bir tehdit oluşturduğu algısı ile reddeden, sahip olduğu geleneksel hukuk ve idare sistemi çerçevesinde değer yargılarına etki edilmesine tepki ile karşılık veren bu yapı örneği Afganistan'da yaygın olarak görülmektedir. Abdurrahman Han, Afganistan tarihinde şiddet içeren katı uygulamaları nedeniyle “Demir Emir” unvanı ile anılır. Büyük devletlerin Afganistan sınırlarını belirlediği bir dönemde ülke içine yoğunlaşan ve bir “dahili emperyalizm” sürecini başlatan³⁹ Abdurrahman Han'ın uyguladığı tedbirlerden biri de, Afganların ülke içinde ve dışında devlet makamlarının oluru olmadan serbestçe seyahat etmelerinin yasaklanmasıdır. 1964 yılında yeni anayasanın kabulüne kadar devam eden bu uygulama kabile yapılarının nüfuz edilemezliğini daha da artırmıştır.⁴⁰

Amanullah Han dönemi reformlarına cephe alan bölgesel yerel otoriteler, 1978 yılında gerçekleşen “Savr İnkılâbı” sonrasında başlatılan modernleşme çalışmalarına da muhalefet etmişler, eğitim, toprak reformu, medeni hukuk alanında yapılmaya çalışılan düzenlemelere tepki göstermişlerdir. Eğitim seferberliği kapsamında merkezi hükümet tarafından kırsal kesime gönderilen öğretmenlerin çalışmalarına izin verilmemiş, birçoğu saldırıya uğramıştır.

Afganistan'ın tarihsel süreçte coğrafi ve toplumsal olarak içe kapanmış olması, bu ülkede kültürel etkileşim ile toplumsal dönüşümün gerçekleşmemesi ve yerel otoritelerin gücü ellerinde tutma çabalarından kaynaklanan sorunlar bugün de devam etmektedir. Modernleşme girişimleri sonuca ulaştırılamamış, yerel otoritelerin gücü, ulus devlet yaratılabilmesi lehine kırılmamıştır. Afganistan'da bugün yaşanan siyasi, toplumsal ve ekonomik sorunlar ile ülkede istikrarın bir türlü sağlanamaması, diğer etkenlerin yanı sıra bu olgulardan da kaynaklanmaktadır.

Yerel güç merkezlerinin ülkedeki siyasi konjonktüre göre evirildiği görülmektedir. Bu bağlamda, Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgali ile başlayan askeri karşı koyma sürecinde, bölgesel otoritelerin gücü askeri liderlere geçmiştir. Gücü elinde tutan eski nüfuzlu şahısların Afgan toplumundaki sosyal ve politik rollerini devralan askeri liderler “yeni Hanlar” ya da

³⁸ Gordon Marshall, **Oxford Concise Dictionary of Sociology**, Great Britain, Oxford University Press, 1996, s. 60, 367, 368.

³⁹ Louis Dupree, a.g.e., s. 417; Emir Abdurrahman'ın için kullanılan “Iron Amir” unvanına 20. yüzyılın başında yazılan kaynaklarda rastlanmamaktadır. Ancak, Frank A. Martin tarafından yazılan **Under The Absolute King** (1907) adlı kitapta, “Emirin demir idaresi” tabiri geçmektedir. Afganistan'ın 1990'lardan sonra dünya gündemine oturması ile yazılan kitaplarda “Demir Emir” unvanının sık olarak kullanıldığı görülmektedir: Karl Ernest Meyer, **The Dust Of Empire: The Race For Mastery In The Asian Heartland**, 2003, Angelo Rasanayagam, **Afghanistan: A Modern History**, 2007, David B. Edward, **Heroes of the Age: Moral Fault Lines on the Afghan Frontier**, 1996, Meredith L. Runion, **The History of Afghanistan**, 2007, vb.

⁴⁰ Louis Dupree, a.g.e., s. 429.

“İslami Hanlar”a dönüşmüşler, kendilerine özerk ekonomik ve toplumsal üsler yaratmışlardır.⁴¹

Bununla birlikte, Afganistan’da 1980’lerden sonra geleneksel yerel yapıların görece zayıflamasına neden olan diğer üç hususun ortaya çıktığı görülür. İlki, Sovyet işgali ile başlayan savaş, ikincisi ise savaşın sebep olduğu mülteciliktir. Geleneksel yaşam tarzının tam olarak sürdürülemediği Pakistan’daki mülteci kamplarında büyüyen Afganlar, kabile kültüründen uzak yetişmişlerdir. Üçüncü etken ise Taliban’dır.⁴² 1994 yılında bir kaç hafta gibi kısa bir sürede Kandahar’ı ele geçiren⁴³ ve Afganistan’da 1996 yılından itibaren hâkimiyet kurmaya başlayan Taliban, yerel otoritelerin gücüne baskın çıkmıştır.⁴⁴ Ancak yüzyılların çökeltisi olan Afgan toplumsal yapısının, bu kadar kısa bir süre ve sınırlı etkilerle tamamen değişmiş olduğunu söylemek mümkün değildir.

Kamu kurumlarının zayıf olması ya da hiç olmaması ile alt yapıdan güvenliğe, hizmetlerin yeterince götürülemediği ve devlet elinin uzanamadığı “kırılgan devlet” özelliğini gösteren ülkelerdeki⁴⁵ “güvenli bölge” ya da “yönetilemeyen bölgelerde”⁴⁶ ortaya çıkan boşluk, başka oluşumlarla bir şekilde doldurulmaktadır. Afganistan’daki yönetime katılım bu meyanda incelendiğinde benzer sonuçlara ulaşılır. Merkezi yönetim ve kırsal kesim iktidar ilişkileri geçmişte olduğu gibi bugün de devam etmektedir. Ülke coğrafyasının elverişsizliği mahalli ve kabile güç yapılarına yaramaktadır. Merkezdeki otorite veya otoritenin üst düzey temsilcileri, mahalli güç merkezleri ile başa çıkmak durumunda kalmaktadırlar.⁴⁷ Öte yandan uzlaşma arayan devlet, kendi atadığı resmi yöneticiden ziyade yerel gayri resmi otoriteyi muhatap alma eğilimindedir.

Afganistan’da merkezi devlet otoritesi, yerel nüfuzlu şahısların fiili güçleri ve toplumsal uygulamalar tarafından sınırlandırılmaktadır. Mevcut resmi kurumlarıyla devlet (Parlamento, Ordu, Mahkemeler, Polis teşkilatı) dışında, Jirga, Şura, Peştunvali, Şeriat gibi geleneksel gayri resmi kurumlar; karteller, kaçakçılık ve himayecilik yapan yasa dışı örgütler yönetime bir şekilde ortak olmaktadır.⁴⁸ Bu çerçevede merkezi devlet otoritesinin, ülkenin tümünde hâkimiyet ve kontrol sağlayamadığı Afganistan’da yönetim parçalı ya da paylaşılmış bir görüntü arz eder.

⁴¹ Antonio Guistozzi, **Empire of Mud: War and Warlords of Afghanistan**, New York, Columbia University Press, , 2009, s. 34.

⁴² Joseph J. Collins, **Understanding War in Afghanistan**, 1st Printing, Washington D.C., National Defense University Press, 2011, s. 7.

⁴³ Ahmed Rashid, **Taliban, The Story of Warlords**, Great Britain, Pan Books, 2001, s. 29.

⁴⁴ Joseph J. Collins, a.g.e., s. 7.

⁴⁵ “Reducing Poverty by Tackling Social Exclusion”, Department For International Development, Policy Paper, London, September 2005, s. 14.

⁴⁶ Robert D. Lamb, “Ungoverned Areas and Threats from Safe Heavens”, http://www.cisss.umd.edu/papers/files/ugash_report_final.pdf, s. 13, Erişim Tarihi: 10.05. 2012.

⁴⁷ Joseph J. Collins, a.g.e., s. 13.

⁴⁸ Robert D. Lamb, Brooke Shawn, **Political Governance and Strategy in Afghanistan**, Washington D.C., Center For International & Strategic Studies, April 2012, s. 11, http://csis.org/files/publication/120426_Lamb_PolGovernanceAfgha_Web.pdf, Erişim Tarihi: 03.07.2012.

YENİ YÜZYILDA AFGANİSTAN

Yeni yüzyılın ilk yıllarında, tek bir grup ya da liderin, ülke birliğini sağlayabilecek gücünün olmadığı Afganistan'da, ulus kimliği ya da akrabalık-kabile mensubiyetine dayanan kimlik yerine hükümler bölgelerle ilgili kimlikler ortaya çıkmıştır. Buna göre Afganistan vatandaşları artık kendilerini "Afgan" olarak değil, Kandaharlı, Kabilli, Cevizcanlı, Herat'lı gibi aidiyet sıfatları ile ifade etmeye başlamışlardır.⁴⁹ Bu durum, aslında hiçbir zaman kökleşmemiş olan ve geçmişte daha çok şehrili elitler tarafından sahiplenilen "Afgan" kimlik algısının, toplumun yaşadığı son otuz yıllık süreçte iyice bir kenara bırakıldığına işaret etmektedir.

2011 yılında yapılan bir araştırmada Afganistan vatandaşlarına ülkelerinin genel durumunu nasıl gördüklerine dair sorular sorulmuştur. Bu araştırmaya göre Afganların % 46'sı ülkelerinin doğru yolda olduklarını beyan etmişlerdir. Buna karşılık % 37'si Afganistan'ın doğru yolda olmadığı, %17'si ise bazı şeylerin doğru, bazı şeylerin yanlış istikamette olduğu görüşünü bildirmişlerdir. Aynı konudaki 2010 yılı araştırması ile kıyaslandığında, ülkelerinin doğru istikamette olduğunu düşünenlerin sayısı %1 azalmış, ancak ülkelerinin yanlış istikamette olduğunu düşünenlerin sayısı daha büyük bir oranla, % 8 artmıştır.⁵⁰ Afganistan'da siyasi ve idari sorunlar ile ülkede terör saldırıları ve çatışmalar devam etse de, bugün görece sükûnet havası hâkimdir. Ancak, siyasi ve ekonomik istikrara tam olarak ulaşamayan ve güvenlik sorunlarıyla yabancı askeri güçlerin desteği sayesinde başa çıkabilen ülkelerde, bu iyimser düşünce ve yaklaşımların her an değişmesi ihtimal dâhilindedir.⁵¹

Başkan Obama'nın ABD birliklerinin çekilmesi konusunda 2011 yılı Haziran ayında yaptığı konuşmanın ardından, Afganistan Savunma Bakanlığı sözcüsü bu önemli değişime "hazır" olduklarını ifade etmiştir. Cumhurbaşkanı Hamid Karzai'nin danışmanı ise Afgan Hükümeti'nin ülkeyi idare edebilecek kadar güçlenmesinden önce ABD kuvvetlerinin tamamen çekilmesine karşı uyarıda bulunmuş ve Afganistan'ın yabancı askerler çekildikten sonra kendi ayakları üzerinde durabilmesi için "Afgan (merkezi) Hükümeti" üzerine daha fazla yoğunlaşılması gerektiği görüşünü ifade etmiştir.⁵²

Bu süreçteki diğer bir önemli açıklama da ABD Başkan Yardımcısı Joe Biden tarafından yapılmıştır. Biden'in "Taliban bizim düşmanımız değil" açıklaması ile ABD, Afganistan'a yönelik dış politikasında değişiklik yapmış ve Afganistan için yeni bir sayfa açılmıştır.⁵³ Bu açıklama, ABD ve Taliban'ın Kasım 2011'de yapmış oldukları ve bazı Afgan mahkûmların Guantanamo'dan Katar'a ev hapsine gönderilmesini de kapsayan geçici bir

⁴⁹ Ahmed Rashid, a.g.e., s. 208.

⁵⁰ "Afghanistan in 2011: A Survey of The Afghan People", Editor: Ruth Rennie, The Asia Foundation, s. 18, <http://asiafoundation.org/resources/pdfs/TAF2011AGSurvey.pdf>, Erişim: 10.5.2012; Bu araştırma Afganistan'da farklı coğrafi bölgelerde, farklı etnik grupları kapsayacak şekilde yapılmıştır.

⁵¹ Nitekim terör ve şiddetin devam ettiği ülkede, 2012 Ağustos ayında meydana gelen bir patlamada Cumhurbaşkanı Karzai'nin bir danışmanının yakın akrabaları da hayatlarını kaybetmişlerdir. Bkz. "Family Members of President Karzai's Advisor Killed in Paktiya" <http://www.khaama.com/family-members-of-president-karzais-advisor-killed-in-paktiya-726/>, Erişim Tarihi: 08. 09. 2012.

⁵² Mark Lander, Helene Cooper, a.g.m.

⁵³ "Taliban is Not Our Enemy, Says US Vice President Joe Biden" 20 Aralık 2011, <http://www.ndtv.com/article/world/taliban-is-not-our-enemy-says-us-vice-president-joe-biden-159322>, Erişim Tarihi: 07.05.2012.

anlaşmanın ardından gelmiştir.⁵⁴ Sürecin devamında, ABD Taliban ile 2012 yılı Ocak ayında Katar’da görüşmeye başlamıştır. Buradaki görüşmelerden hariç tutulmasını tepki ile karşılayan Afganistan, girişimi prensipte kabul etmekle birlikte doğrudan müdahil olmamıştır.⁵⁵

Ancak Taliban, ABD ile başlayan barış görüşmelerini 15 Mart 2012 tarihinden itibaren durdurduğunu açıklamıştır. Taliban gerekçe olarak ABD’nin taahhütlerini yerine getirmemesini ve barış görüşmelerinde şeffaflığın sağlanamamasını göstermiştir.⁵⁶ Böylelikle alışılmış politik çizgisinden sapmayan Taliban⁵⁷ Afganistan’da NATO güçlerini hedef almaya devam etmektedir.

Tarih incelendiğinde Afgan liderlerinin birçoğunun benzer özellikleri paylaştıkları görülecektir. Örneğin birçok Afgan lideri dışarıdan yardım aldıkları sürece güçlerini muhafaza etmişler, destek kesildiğinde, vergi toplama ve diğer meseleler nedeniyle geleneksel güç yapıları ile çatışmak durumunda kalmışlardır. Kişisel nezaketi ve ince politik zekâsı ile tanınan Cumhurbaşkanı Karzai’nin siyasi yükselişi de tarihteki bazı Afgan liderleri ile benzerlik taşır. O’nun da ilk iktidara gelişi Şah Şüca, Dost Muhammed, Emir Abdurrahman ve Babrak Karmal gibi başka bir devletin desteği ile gerçekleşmiştir. Afganistan’ı yönetmenin ne kadar zor bir görev olduğu, Habibullah Han’dan itibaren Afganistan’da hüküm süren liderlerin iktidar süreçlerine bakıldığında görülecektir. Ancak Afganistan’ın zor zamanlarının devam ettiği günümüzde, ülkesinin gerçeklerinden hareket eden Karzai, güvenlik ve istikrar için Taliban’la görüşme konusuna sıcak bakmaktadır.⁵⁸

ABD Başkanı Obama, 2012 yılı Mayıs ayında Afganistan’a yaptığı ziyarette, 2014 yılında ABD Ordusunun Afganistan’dan çekilmesinin tamamlanmasından sonra iki ülke arasında sürdürülecek ilişkiler konusunda Afganistan Cumhurbaşkanı Hamid Karzai ile bir anlaşma imzalamıştır.⁵⁹ “Stratejik Ortaklık Anlaşması” olarak adlandırılan bu anlaşma ile Afganistan, ABD’nin “NATO üyesi olmayan büyük müttefiki” olarak nitelenmiştir. Diğer taraftan, ABD birliklerinin çekilmesine rağmen, Afgan ordusunun eğitimi için Amerikan

---

⁵⁴ Karen DeYoung, “U.S. Deal With Taliban Breaks Down” The Washington Post, December 23, 2011, http://www.washingtonpost.com/world/national-security/us-deal-with-taliban-breaks-down/2011/12/20/gIQAAXCP_story.html, Erişim Tarihi: 08.09.2012.

⁵⁵ Alissa J. Rubin, “Former Taliban Officials Say U.S. Talks Started”, New York Times 28 Ocak 2012, http://www.nytimes.com/2012/01/29/world/asia/taliban-have-begun-talks-with-us-former-taliban-aides-say.html?_r=1, Erişim: 08.05.2012.

⁵⁶ “Taliban Group Halt Peace Negotiations With United States”, <http://www.khaama.com/taliban-group-halt-peace-negotiations-with-united-states-854/>, Erişim tarihi: 09.09.2012.

⁵⁷ Taliban, Afganistan’ın büyük bölümüne sahip olduğunda ve meşru bir yönetim olarak Pakistan ve Suudi Arabistan tarafından tanındığında bile siyasi taahhüt altına girmekten ve uzun süreli anlaşmalar yapmaktan kaçınmıştır. Bkz. Ahmed Rashid, **Taliban, The Story of Warlords**, Great Britain, Pan Books, 2001.

⁵⁸ Afganistan Hükümeti de Taliban ile görüşmelerini sürdürmektedir. Son olarak 2012 yılı Ağustos ayında Afganistan yetkilileri, Pakistan’da cezaevinde bulunan bazı Taliban liderleri ile bir görüşme yapmışlardır. Bkz. “Afghan officials Met Jailed Taliban Leader in Pakistan”, <http://www.khaama.com/afghan-officials-met-jailed-taliban-leader-in-pakistan-098/>, Erişim Tarihi: 08.09.2012.

⁵⁹ Tolga Tanış, “Geronimo’nun Birinci Yılında Afganistan’da” 2 Mayıs 2012, www.hurriyet.com.tr/planet/20463468.asp, Erişim Tarihi: 18.05.2012.

askerleri ülkede kalmaya devam edecektir.⁶⁰ Anlaşmaya göre ABD tarafı ekonomik yardımlarını devam ettireceğini ve gelecekteki güvenlik durumu ile ilgili düzenlemeler yapacağını garanti etmektedir.⁶¹

Bu gelişmeler Afganistan tarihindeki benzer süreçleri hatırlatmaktadır. Örneğin, 19. yüzyıldan itibaren Afganistan ile üç kez savaşan ve bu ülke üzerindeki vesayeti 1919 yılında sona eren İngiltere, Hindistan'dan çekildikten sonra bile Afganistan'daki gelişmelerden uzak kalmamaya gayret etmiştir. 1958 yılında Sovyetler Birliği ve Türkiye Cumhurbaşkanlarının farklı zamanlarda Afganistan'a yaptıkları ziyaretlerin kıyaslandığı ve Rusların Afganistan'da nüfuz kazanma çalışmalarını konu alan bir İngiliz raporu, İngiltere'nin Afganistan meselelerine sömürgecilik döneminde başlayan ilgisinin daha sonra da devam ettiğini göstermesi bakımından dikkat çekicidir.⁶²

SONUÇ

Afganistan, Ahamenişlerden Babür Hanedanına, 19. yüzyılda Afganistan'ı defalarca işgal etmiş İngiliz Ordusundan, 20. yüzyılda işgale yeltenen Sovyet ordusuna kadar birçok farklı milletin, dinin ve ordunun izlerini topraklarında barındırmaktadır. Bu izleri Kabil Havaalanı'nda satılan eski İngiliz metal paraları ve Kızıl Ordu madalyalarında arayan Danimarkalı akademisyen Mikkel Vedby Rasmussen'in, 15-20 yıl sonra ISAF'ın madalyalarının ve Avrupa paralarının da "Afganistan'da yolunu kaybeden orduların hatıraları koleksiyonuna ekleneceği" konusundaki yorumu dikkat çekicidir.⁶³

Günümüzde yaşananların hatıralarını geleceğe taşıyan Afganistan'daki kaynaklar ve nesnelere sadece araştırmacılar, tarihçiler ya da koleksiyoncular için önemli olacaktır. Öte yandan, Türkiye'nin dış politikasında da önemli bir yeri bulunan Afganistan için esas olan, ülkenin siyasi ve ekonomik olarak kendi ayakları üzerinde durabilmesi ve kalıcı istikrara kavuşmasıdır. Pakistanlı filozof ve şair Muhammed İkbâl, dizelerinde Afgan Ulusunu "Asya'nın Kalbi" olarak nitelmiş ve onun çöküşünü Asya'nın çöküşü, refahını da Asya'nın refahı ile bir tutmuştur.⁶⁴ Gerçekten de, geçtiğimiz yüzyılda ve günümüzde üretilen jeopolitik teorilerin hemen hepsinde merkezi bir yere sahip olan Afganistan, bölge istikrarı açısından son derece kritik bir konumdadır. Afganistan'daki her sızı etrafını ve daha geniş bir coğrafyayı hatta dünyayı kolaylıkla etkileyecektir.

⁶⁰ "11 dakika için 11 bin km uçtu", <http://www.hurriyet.com.tr/planet/20470790.asp>, 3 Mayıs 2012, Erişim Tarihi: 18.05.2012.

⁶¹ Alissa J. Rubin, "A Visit Well Timed to Future Uncertainties in Afghanistan", May 1 2012, <http://www.nytimes.com/2012/05/02/world/asia/president-obamas-visit-to-afghanistan-is-a-chance-to-ease-tensions.html>, Erişim Tarihi: 18.05.2012.

⁶² "Marshal Voroshilov's State Visit to Kabul-October 1958." Dışişleri Bakanlığı Arşivi, Afganistan Fonu, 20.10.1958.

⁶³ Mikkel Vedby Rasmussen, "Afghanistan and the Boomerang Effect", **Afghanistan: State and Society, Great Power Politics, and the Way Ahead**, Rand Corporation, Editors: Cheryl Benard, Ole Kværnø, Peter Dahl Thruelsen, Kristen Cordell, 2007, s. 17.

⁶⁴ Abdul Samad Ghaus, **The Fall Of Afghanistan**, 1st Edition, Pergamon-Brassey's International Defense Publishers, Reprinted in Great Britain, 1988, s. 144.

KAYNAKÇA

- ADAMEC, Ludvic, **Historical Dictionary of Afghanistan**, USA, Scarecrow Press, Inc., 4th Edition, 2012.
- “Afghan Officials Met Jailed Taliban Leader in Pakistan”, <http://www.khaama.com/afghan-officials-met-jailed-taliban-leader-in-pakistan-098/>, Erişim Tarihi: 08.09.2012.
- “Afghanistan in 2011: A Survey of The Afghan People”, Editor: Ruth Rennie, The Asia Foundation, s. 18., <http://asiafoundation.org/resources/pdfs/TAF2011AGSurvey.pdf>, Erişim Tarihi: 10.5.2012.
- ARAT, Reşit Rahmeti, **Baburnâme, “Babur’un Hatıratı”**, 2.B., Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1985.
- ARNOLD, Anthony, **Afghanistan, the Soviet Invasion in Perspective**, India, Hoover Press Publications, 1985.
- BARTHOLD, Vasily Vladimiroviç, **Orta Asya, Tarih ve Uygarlık**, Çev. D. Ahsen Batur, Selenge Yayınları, İstanbul, 2010.
- BAYUR, Yusuf Hikmet, **Hindistan Tarihi**, Cilt III, 2.B., Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1987.
- CHAILAND, Gérard, **Report From Afghanistan**, New York, Penguin Books, Paperback Edition, 1982.
- COLLINS, Joseph J., **Understanding War in Afghanistan**, 1st Printing, Washington D.C., National Defense University Press, 2011.
- DAMES, Longworth, “Efganistan”, İ.A. (İslam Alemi Tarih, Coğrafya, Etnografya ve Bibliografya Lügati), C. IV, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Basımevi, 1993.
- DAWSON, Lawrence H., **Historical Allusions: A Concise Dictionary of General History**, Great Britain, W. M. Brondon & Son Ltd., (ty)
- DEYOUNG, Karen, “U.S. Deal With Taliban Breaks Down” The Washington Post, December 23, 2011, http://www.washingtonpost.com/world/national-security/us-deal-with-taliban-breaks-down/2011/12/20/gIQAntAXCP_story.html, Erişim Tarihi: 08. 09. 2012.
- DUPREE, Louis, **Afghanistan**, 3rd Printing, New Jersey, Princeton University Press, 1980.
- “Family Members of President Karzai’s Advisor Killed in Paktiya” <http://www.khaama.com/family-members-of-president-karzais-advisor-killed-in-paktiya-726/>, Erişim Tarihi: 08. 09. 2012.
- GHAUS, Abdul Samad, **The Fall Of Afghanistan**, 1st Edition, Pergamon-Brassey’s International Defense Publishers, Reprinted in Great Britain, 1988.
- GRIFFITS, John C., **Afghanistan**, 1st Publishing, London, Pall Mall Press, 1967.
- GUISTOZZI, Antonio, **Empire of Mud: War and Warlords of Afghanistan**, New York, Columbia University Press, , 2009.
- HERODOTUS, **Tarih**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 5. B., İstanbul, 2006.

- HIRO, Dilip, **Iran Under the Ayatollahs**, Routledge & Kegan Paul Inc., USA. 1987.
- Historical Dictionary of European Imperialism**, Editor: James Stuart Olson, Robert Shadle, USA, Greenwood Press, 1991.
- İBN-İ BATTÛTA (Ebû Abdullah Muhammed İbn Battûta Tancî), **İbn Battûta Seyahatnâmesi**, Çev. A. Sait Aykut, İstanbul Yapı Kredi Yayınları, 1.B., 2005.
- İBN-İ HALDÛN, **Mukaddime**, C.1., Onur Yayınları, Çev. Turan Dursun, s. 178.
- ISBY, David, **Afghanistan: The Graveyard of Empires**, Pegasus Books LLC, New York, 2010.
- KAFALI, Mustafa, “Kader Hattı”, **Yeni Düşünce Dergisi**, Sayı 3, 15 Haziran 1981.
- KURAT, Akdes Nimet, **Rusya Tarihi**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1948.
- LAMB, Robert D. **Political Governance and Strategy in Afghanistan**, Washington D.C., Center For International & Strategic Studies, April 2012.
- LAMB, Robert D., “Ungoverned Areas and Threats from Safe Heavens”, http://www.cissm.umd.edu/papers/files/ugash_report_final.pdf, Erişim Tarihi: 10.5.2012.
- LANDLER, Mark ve Helene Cooper, “Obama Will Speed Pullout From War in Afghanistan”, *New York Times*, June 22, 2011 http://www.nytimes.com/2011/06/23/world/asia/23prexy.html?_r=1&pagewanted=all, Erişim Tarihi: 11.05.2012.
- “Letter from Sir Mortimer Durand to Ameer Abdul Rahman Khan”, Kabul, November 11, 1893, <http://www.khyber.org/pashtohistory/treaties/mortimerletter.shtml>, Erişim Tarihi: 04 Mayıs 2012.
- LIGETI, L., **Bilinmeyen İç Asya**, Çev. Sadrettin Karatay, Ankara, Türk Dil Kurumu, 1998.
- LORD CURZON, **Tales of Travel**, New York, George H. Doran Company, 1923.
- MALEY, Maley, Afghanistan, “An Historical and Geographical Appraisal”, **International Review of the Red Cross**, Vol. 92, No. 880, December 2010, s. 859, <http://www.icrc.org/eng/assets/files/review/2010/irrc-880-maley.pdf>, Erişim Tarihi: 11.05.2012.
- MARSHALL, Gordon, **Oxford Concise Dictionary of Sociology**, Great Britain, Oxford University Press, 1996.
- “Marshal Voroshilov’s State Visit to Kabul-October 1958.” Dışişleri Bakanlığı Arşivi, Afganistan Fonu, 20.10.1958.
- MESUDÎ, **Murûc ez- Zeheb** (Altın Bozkırlar), İstanbul, Selenge Yayınları, Çev. D. Ahsen Batur, 2004.
- NEAMETULLAH, **History of Afghans** (Mahzen-i Afghani, 1609-1611), Çev. Bernhard Dorn, Princeton University Library, 1829.
- RASHID, Ahmed, **Taliban, The Story of Afgan War lords**, Great Britain, Pan Books, 2001.

- RASMUSSEN, Mikkel Vedby, “Afghanistan and the Boomerang Effect”, **Afghanistan: State and Society, Great Power Politics, and the Way Ahead**, Rand Corporation, Editors: Cheryl Benard, Ole Kværnø, Peter Dahl Thruelsen, Kristen Cordell, 2007.
- “Reducing Poverty by Tackling Social Exclusion”, Department For International Development, Policy Paper, London, September 2005.
- RUBIN, Alissa J., “A Visit Well Timed to Future Uncertainties in Afghanistan”, May 1 2012, <http://www.nytimes.com/2012/05/02/world/asia/president-obamas-visit-to-afghanistan-is-a-chance-to-ease-tensions.html>, Erişim Tarihi: 18 Mayıs 2012.
- RUBIN, Alissa J., “Former Taliban Officials Say U.S. Talks Started”, **New York Times**, 28 Ocak 2012, http://www.nytimes.com/2012/01/29/world/asia/taliban-have-begun-talks-with-us-former-taliban-aides-say.html?_r=1 Erişim Tarihi: 08 Mayıs 2012.
- SABAHUDDIN, Abdul, **History of Afghanistan**, First Edition, New Delhi, Global Vision Publishing House, 2008.
- SIDI ALI REIS, **The Travels and Adventures Of The Turkish Admiral**, (Mir’at-ül Memalik) Çev. A Vambéry, London, Luzac & Co., 1899.
- “Taliban is not our enemy, says US Vice President Joe Biden” 20 Aralık 2011, <http://www.ndtv.com/article/world/taliban-is-not-our-enemy-says-us-vice-president-joe-biden-159322>, Erişim Tarihi: 07 Mayıs 2012.
- “Taliban Group Halt Peace Negotiations With United States”, <http://www.khaama.com/taliban-group-halt-peace-negotiations-with-united-states-854/>, Erişim tarihi: 09.09.2012.
- TANIŞ, Tolga, “Geronimo’nun Birinci Yılında Afganistan’da” **Hürriyet**, 2 Mayıs 2012, www.hurriyet.com.tr/planet/20463468.asp, Erişim Tarihi: 18 Mayıs 2012.
- TARZİ, Abdülvehabi, “Efganistan”, **İ.A.** (İslam Alemi Tarih, Coğrafya, Etnografya ve Bibliografya Lügati), 4. C., İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Basımevi, 1993.
- The Durand Line: History, Consequences and Future**, Report of a Conference Organized in July 2007 by the American Institute of Afghanistan Studies and the Hollings Center in Istanbul, Turkey, November 2011, http://www.bu.edu/aias/reports/durand_conference.pdf, Erişim Tarihi: 04 Mayıs 2012.
- EL UTBÎ, (Abu al-Nasr Muhammad ibn Abd al-Gabbar al-Utbi), **Tarih-i Yemini**, (El yazma Nüshasının tercümesi), Çev. A.R. Yelgar, 19??.
- WHEELER, Stephen, **The Ameer Abdurrahman**, New York, Frederick Warne & Co., 1896.
- “11 dakika için 11 bin km uçtu”, **Hürriyet**, 3 Mayıs 2012, <http://www.hurriyet.com.tr/planet/20470790.asp>, Erişim Tarihi: 18 Mayıs 2012.